

کتابخانه‌های عمومی در خدمت ترویج علم

• داریوش مطلبی

استادیار دانشگاه آزاد اسلامی، واحد یادگار امام شهر ری / dariushmatlabi@yahoo.com

کتابخانه باب دانایی است و دانایی توانایی است،
توانایی برای کسب پیروزی، سعادت و افتخار.
(جیمز تامپسون)

چکیده

ترویج علم به هر فعالیتی اطلاق می‌شود که در راستای همگانی کردن علم، گسترش تفکر و طرز فکر علمی یا علاقه‌مند کردن مردم یا گروه‌هایی از آن‌ها به علوم و فعالیت علمی صورت پذیرد. اشاعه علم در سطح جامعه از جمله اهداف اصلی تولید منابع علمی است و تا زمانی که علم در جامعه رواج پیدا نکند، جنبه کاربردی نمی‌یابد و مخاطبان نمی‌توانند از آن بهره‌مند شوند. بنابراین اولین چیزی که با شنیدن عبارت «ترویج علم» به ذهن متبادر می‌شود، سهولت در تفهیم و توزیع دانش و آگاهی در میان قشرهای مختلف جامعه است. کتابخانه‌ها که کارکردهای اصلی آن‌ها فراهم‌آوری، سازماندهی و اشاعه دانش است، همواره در تلاش هستند تا بتوانند به ایجاد آگاهی و شناخت در جامعه کمک کنند. کتابخانه‌ها در کل و کتابخانه‌های عمومی به‌طور خاص نقش مهمی در استفاده آحاد جامعه از دانش تولیدشده دارند و می‌توان آن را نهادی در خدمت ترویج علم نامید. دسترس پذیر کردن منابع اطلاعاتی به شکل مختلف و به صورت علمی برای متخصصان و به صورت ساده برای عموم مردم حداقل خدمتی است که امروزه کتابخانه‌ها انجام می‌دهند و ترویج علم شاید، چیزی جز ارائه منابع اطلاعات قابل فهم براساس توان مخاطبان مختلف نباشد. در این مقاله مباحثی مانند مفهوم ترویج علم و ضرورت ترویج علم در عصر حاضر، جایگاه و نقش کتابخانه‌های عمومی در ترویج علم، راه کارهای کتابخانه‌های عمومی در راستای ترویج علم، نقش کتابداران در ترویج علم و نظایر آن بررسی خواهد شد.

کلیدواژه

ترویج علم، کتابخانه عمومی.

۱. مقدمه

اشاعه علم در جامعه از جمله اهداف اصلی تولید منابع علمی است و تا زمانی که علم در میان گروه‌ها و اقشار مختلف جامعه رواج پیدا نکند، نمی‌تواند جنبه کاربردی یابد و مخاطبان نیز قادر نخواهند بود از آن استفاده کنند. بنابراین اولین نکته‌ای که با شنیدن عبارت «ترویج علم» به ذهن متبادر می‌شود، قابل فهم کردن و توزیع دانش و آگاهی در میان قشرهای مختلف جامعه است. کتابخانه‌ها که کارکردهای اصلی آن‌ها فراهم آوردن، سازماندهی و اشاعه دانش است، همواره در تلاش هستند تا بتوانند به ایجاد آگاهی و شناخت در جامعه یاری رسانند. کتابخانه‌ها در کل و کتابخانه‌های عمومی به‌طور خاص نقش مهمی در استفاده آحاد مردم جامعه از دانش تولیدشده دارند و نهادی در خدمت ترویج علم محسوب می‌شوند.

یکی از وظایف اصلی کتابخانه‌های عمومی آگاهی‌رسانی عمومی و توزیع گسترده اطلاعات در میان مردم است و فعالیت‌های مرتبط با ترویج علم نیز هدف دیگری جز این ندارد و در تلاش است تا با توزیع گسترده و همه‌فهم یافته‌های علمی در میان مردم، زندگی بهتری را برای آن‌ها فراهم کند.

در بیانیه یونسکو، از کتابخانه عمومی به‌منزله «دروازه محلی به دانش» نام برده شده است (میائو، ۱۳۷۹: ۱۶). دسترسی آسان به منابع اطلاعاتی و علمی به شکل‌های مختلف و به صورت علمی و پیچیده برای متخصصان و به صورت ساده برای عموم مردم حداقل خدمتی است که امروز کتابخانه‌ها انجام می‌دهند.

در راستای ترویج علم، تلاش‌های فراوانی در کشورهای مختلف انجام شده و یکی از جوایزی که به صورت سالانه در بسیاری از کشورها اهدا می‌شود جایزه ترویج علم است. حتی در کشورهای جهان سوم و در حال رشد از قبیل سودان، سریلانکا و پاکستان، هند و برزیل نیز جوایزی ملی برای ترویج علم در نظر گرفته شده است. از سال ۱۹۵۲ سالانه یک جایزه جهانی به نام جایزه کالینگا^۱ از سوی یونسکو، به هر کس که فعالیتی در راستای ترویج علم و شناساندن یافته‌های علمی در جامعه کرده باشد، تعلق می‌گیرد. جایزه به نویسندگان، ویراستاران، تولیدکننده فیلم و برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی که به توسعه علوم در بین آحاد مردم کمک کند، اهدا می‌شود.

بر اساس مقاله‌ای که در سال ۱۹۹۳ منتشر شد، سه جایزه معتبر ملی برای ترویج علم در هند وجود دارد که بیانگر توجه ویژه این کشور به امر ترویج علم است. جایزه ملی ترویج علم^۲، جایزه ملی پوشش رسانه‌ای علم و تکنولوژی^۳ و جایزه ملی ترویج علم برای کودکان^۴ از جمله جایزه‌هایی است که در هند وجود دارد و علاوه بر آن باید از جایزه دوسالانه ایندیرا گاندی برای ترویج علم^۵ که در سال ۱۹۸۶ در آکادمی ملی علوم هند تأسیس شد نیز نام برد (ترویج علم به سود همه مردم است^۶، ۱۹۹۳: ۴۴۱). جست‌وجوی اصطلاح ترویج علم^۷ در موتور کاوش گوگل و حجم مطالب بازایی‌شده مرتبط با هند و

برزیل نشان می‌دهد این دو کشور در میان کشورهای در حال رشد وضعیت بسیار مطلوبی نسبت به سایر کشورها دارند و نگارنده احتمال می‌دهد فعالیت‌های مرتبط با ترویج علم در چند دهه گذشته، در تبدیل این کشورها به کشورهای مطرح اقتصادی و صنعتی در دنیا بی‌تأثیر نبوده‌است.

به‌منظور ترویج علم نشریات معتبری چون نشریه علم^۸، مجموعه مقاله‌هایی با نام علم و جامعه^۹ منتشر می‌کند که مقاله‌های آن به نویسندگان و دانشمندان برجسته جهانی در حوزه‌های مختلف دانش سفارش داده می‌شود و مقاله‌های ارائه‌شده ارزش و جایگاه علمی بالایی دارند (شَل^{۱۰}، ۲۰۰۰: ۷۴). باین‌که این مقاله‌ها از سوی دانشمندان برجسته نوشته می‌شود، ولی محتوای آن‌ها در عین علمی بودن بسیار ساده است و مردم عادی هم می‌توانند آن‌ها را درک کنند.

ترویج علم در ایران برای فضاهای دانشگاهی تقریباً ناشناخته‌است و بررسی سایت‌های دانشگاه‌های کشور از سوی نگارنده نشان می‌دهد تقریباً هیچ دانشگاهی از برنامه‌ها و یا انتشاراتی که یافته‌های علمی و پژوهشی را در اختیار عامه مردم قرار دهد یا مردم را از پیشرفت‌های جاری آگاه سازند، پشتیبانی نمی‌کند؛ همچنین برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی اندکی وجود دارند که دانش و علوم را به زبان ساده و همه‌پسند در اختیار مردم قرار دهند و بیشتر برنامه‌ها تنها به گزارش یافته‌ها و دستاوردهای جدید اکتفا می‌کنند. در مجموع، سواد علمی چه در ایران و چه در سایر کشورهای در حال رشد محدود به محیط‌های دانشگاهی و پژوهشی شده‌است. شَل (۲۰۰۰: ۷۴) در مقاله‌ای می‌نویسد دانشمندان از آن‌چه به‌عنوان «سواد علمی»^{۱۱} برای عموم مردم می‌نامند، دفاع می‌کنند. سواد علمی مردم را قادر می‌سازد تا شناخت بهتری از دنیایی که در آن زندگی می‌کند داشته باشد، ظرفیت‌های انتقادی و مشارکت شهروندی در جامعه را افزایش می‌دهد و کمک می‌کند تا نظارت دقیق‌تر و بهتری از سوی مردم بر سرنوشت خویش و جامعه صورت گیرد.

انتشار آثار علمی برای استفاده عموم مردم، کار ساده‌ای نیست و به‌همین دلیل بیشتر مطالبی که در راستای ترویج علم منتشر می‌شوند با توجه به این‌که ویژگی‌های این‌گونه آثار را ندارند، نه‌تنها کمکی به ترویج علم نمی‌کنند، بلکه در مواقعی مشکل‌زا هم هستند. میرزایی و حیدرزاده (۱۳۸۰) معتقدند نوشتن برای عموم، بسیار سخت‌تر از نوشتن برای متخصصان است. ترویج علم و نوشتن برای عموم، تخصصی است که از ترکیب تخصص در علم، آگاهی از آموزش و روش‌های آموزشی، آگاهی از روان‌شناسی خواننده و اشراف بر ویژگی‌های اجتماعی و اطلاع از فنون و شیوه‌های روزنامه‌نگاری به‌ویژه روزنامه‌نگاری اجتماعی و روزنامه‌نگاری علمی حاصل می‌شود و در طول سالیان دراز و پس از کسب تجربه، قابل‌عرضه می‌گردد.

با توجه به اهمیت ترویج علم، در ایران نیز فعالیت‌هایی در سال‌های اخیر انجام

گرفته‌است. نهادهای دولتی و غیردولتی در این حوزه فعال شده‌اند که از نهادهای دولتی می‌توان به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (کارگروه ترویج علم مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور و موزه علوم و فناوری جمهوری اسلامی ایران)، وزارت جهاد کشاورزی و وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی و همچنین شکل‌گیری نهادهای غیردولتی نظیر انجمن ترویج علم که به‌طور خاص با هدف ترویج علم ایجاد شده‌اند و برگزاری همایش‌ها و هم‌اندیشی‌ها و مطالب زیادی که در این زمینه منتشر شده، اشاره کرد. یکی از مهم‌ترین اقداماتی که در سال‌ها اخیر انجام شده برگزاری مراسمی از سوی انجمن ترویج علم و اهدای جایزه به افرادی است که در ترویج علم کوشا بوده‌اند. این مراسم به‌صورت سالانه از سال ۱۳۷۷ برگزار شده‌است و به‌افزودن که در خدمت ترویج علم بوده‌اند، جایزه‌ای اهدا می‌شود. با وجود فعالیت‌های انجام‌شده می‌توان گفت که ترویج علم در ایران هنوز نوپاست و حرکت‌ها منسجم و تأثیرگذاری در حوزه ترویج علم، با هدف گسترش علم در میان لایه‌های عمومی جامعه صورت نگرفته‌است؛ تعداد اندک کتاب‌های منتشرشده حاوی مفاهیم علمی حوزه‌های مختلف، به‌زبان ساده و همه‌فهم، خود گواه بر این مسئله است. امید است با همکاری کتابخانه‌ها به‌خصوص کتابخانه‌های عمومی با مراکز مرتبط با ترویج علم و نیز کمک به نیازسنجی اطلاعاتی آحاد مردم و رساندن کتاب‌هایی متناسب با توانایی و نیازهای مردم وضعیت بهبود یابد.

۲. چیستی ترویج علم، اهمیت و اهداف آن

انسان در هر لحظه از زندگی شخصی و شغلی خود در حال تصمیم‌گیری است. گاهی اوقات این کار چنان عادی و روزمره می‌شود که فرایند تصمیم‌گیری به‌شکل ناخودآگاه انجام می‌گیرد و گاهی قضاوت و تصمیم‌گیری نهایی درمورد یک موضوع چنان دشوار می‌نماید که ساعت‌ها و حتی روزها فکر و ذهن ما را درگیر می‌کند. مسلم است که تصمیم‌گیری درست مستلزم داشتن علم و آگاهی است.

انجمن سلطنتی علوم در انگلستان در جزوه سال ۱۹۸۵ خود در زمینه اهمیت دسترسی به اطلاعات و یافته‌های علمی می‌نویسد: «جهل افراد از بسیاری علوم مقدماتی، آنان را از بسیاری از خدمات و ابزارهای علمی محروم می‌سازد. اندکی آشنایی با نحوه عمل این دستگاه‌ها، دنیا را به مکانی جالب‌تر و کم‌خطرتر بدل می‌کند. البته برای هیچ شهروندی ممکن نیست که از نحوه کار همه‌چیز اطلاع پیدا کند، اما آنان که هیچ نمی‌دانند، در موقعیت نامطلوبی قرار دارند. فایده دیگر آشنایی با علم برای شهروندان آن است که افزایش شانس دستیابی به شغل مناسب برای آنان زیاد می‌شود» (طبعی، ۱۳۸۷: ۵۲).

در جوامع امروزی که از آن به جامعه اطلاعاتی و دانش‌محور نام می‌برند، اطلاعات نقش بسیار مهمی در تمام مراحل زندگی و از جمله تصمیم‌گیری‌ها روزانه ایفا می‌کند؛ در واقع

می‌توان گفت اطلاعات نقش محوری در تمام امور، فرایندهای سازمانی و تصمیم‌گیری درست دارد و دسترسی همگانی به اطلاعات از ویژگی‌های جامعه‌امروزی است. در چنین جوامعی تمام مردم با دسترسی یکسان و بدون تبعیض به اطلاعات، می‌توانند در سرنوشت خود و مملکت خویش مشارکت فعال داشته باشند و خلاقانه تصمیم‌گیری کنند. به‌منظور تصمیم‌گیری آگاهانه از سوی عموم مردم که مستلزم دسترسی به علم و آگاهی سال‌هاست برخی دانشمندان به ساده‌سازی یافته‌های علمی برای استفاده عموم مردم می‌پردازند و درحقیقت به ترویج علم اقدام می‌کنند.

اصولاً ترویج علم از زمانی آغاز می‌شود که علم در جامعه به گردش درآید و جنبه عام و همگانی یابد. درواقع به این شیوه یافته‌ها و اطلاعات علمی که به‌طورمرتب تولید می‌شوند و بر حجم و تنوع آن‌ها افزوده می‌شود، به‌شکل فعالانه گسترش و توسعه می‌یابند و بیشتر توسط جامعه مردم استفاده می‌شود (انتظاریان و رهنما، ۱۳۸۷ نقل از حیدری و حسن‌زاده، ۱۳۹۱).

طبق تعریف انجمن ترویج علم ایران، ترویج علم عبارت از هر نوع فعالیتی است که در راستای همگانی کردن علم، گسترش تفکر و طرز فکر علمی یا علاقه‌مند کردن مردم یا گروه‌هایی از آن‌ها به علوم و فعالیت علمی انجام می‌شود (الوانکار و رفعت‌زاده، ۱۳۸۷: ۱۸). ترویج علم چیزی جز تلاش برای به‌تصویرکشیدن ایده‌ها علمی نیست، طوری که همه، به‌خصوص غیرمتخصصان بتوانند مبنای اصلی مفاهیم علمی را بفهمند و جوهره اصلی آن را درک کند (کورنلیس^۲: ۱). به‌بیان ساده و به‌نقل از عباس حری ترویج علم یعنی «پایین‌آوردن سطح بیان علم برای افراد غیرمتخصص درباره آن رشته یا تخصص خاص»، مثلاً اگر یک فیزیک‌دان مطلب خود را به‌قدری ساده کند که یک شیمی‌دان یا روان‌شناس آن را بفهمد، به این امر ترویج علم می‌گویند؛ یعنی بدون این که علمیت علم را فروبکاهیم، زبان انتقال علم را برای غیرمتخصص به‌کار ببریم. طبیعی است که ما در ترویج علم با لایه‌های مختلف اجتماعی سروکار داریم و هر لایه‌ای زبان خاص خود را می‌طلبد (ترویج علم و چالش‌های...، ۱۳۸۸: ۴). در تعریف دیگر، عمومی‌سازی یا ترویج علم به روش‌هایی اشاره دارد که افکار و ارزش‌های انتقادی، تاریخ و جامعه‌شناسی دانش علمی و نتایج پژوهش علمی و توسعه فناوریانه به‌اندازه‌ای ساده می‌شوند که ضمن محفوظماندن محتوا و ارزش علمی آن‌ها، توسط عموم قابل‌درک می‌شوند (وصالی و اجاق، ۱۳۸۸). به‌اختصار می‌توان گفت که «ترویج علم، تفسیر اطلاعات علمی (علم) است که بیشتر توسط مخاطب عام استفاده می‌شود تا مخاطبان متخصص (نوروزی، ۲۰۰۸؛ نقل از حیدری و حسن‌زاده، ۱۳۹۱).

هدف از ترویج علم و فناوری این است که امکان کنکاش و کامیابی در فهم جهان پیرامون را برای بخش عمده‌ای از جامعه فراهم سازد و توانایی تصور و ساخت جهان‌های نوینی را به آن‌ها بدهد (شریف، ۱۳۸۷: ۶۰). به زبان ساده‌تر ترویج علم انتشار آگاهی

فصلنامه نقدکتاب

اطلاعات
و ارتباطات

سال چهارم، شماره ۱۳ و ۱۴
بهار و تابستان ۱۳۹۶

۱۸۷

درباره پیشرفت‌های علمی و ایجاد جو علمی در میان مردم، به‌خصوص جوانان است. ترویج، نشر علوم به جامعه و مردم است. ترویج علم باعث بهره‌برداری مردم از دانشگاه می‌شود و یکی از مهم‌ترین مزیت‌های ترویج علم، ارتقای آگاهی‌ها و فرهنگ عمومی مردم است؛ چون فرهنگ با تکرار علومی که به دست مردم سپرده می‌شود، به‌مرور زمان به‌دست می‌آید. از دیگر مزیت‌های ترویج علم در دسترس قراردادن تکنیک‌ها و روش‌های علمی است که امورات مردم را تسهیل می‌کند. چه جامعه روستایی و چه جامعه شهری برای مهار جریان‌های طبیعت، ارتقای زندگی شخصی و حرفه‌ای^۱ و تسهیل زندگی نیاز به فهم درستی از علم دارند (موسوی موحدی: ۱). رواج‌دهندگان علم هم در تلاش هستند تا با توزیع گسترده علم علمی قابل فهم برای همه مردم در میان لایه‌های مختلف جامعه، زندگی و آینده بهتری را برای آحاد مردم فراهم کنند.

پس در فرایند ترویج علم، باید زبانی انتخاب شود که اقشار مختلف مردم جامعه با آن آشنا باشند و تلاش شود مسائل علمی برای این گروه به‌صورتی قابل فهم و استفاده آماده‌سازی و ارائه شود. با ترویج علم دو اتفاق می‌افتد: نخست این که تفکر علمی در جامعه شکل می‌گیرد و مردم با نگاه علمی و استفاده از اطلاعات اقدام به تصمیم‌گیری می‌کنند و دوم، عالمان و تولیدکنندگان علم و همچنین متخصصان علوم مختلف تلاش می‌کنند تا نسخه مردم‌پسند و همه‌فهمی از علم برای آحاد مردم ایجاد کنند و سرمایه‌گذاری بلندمدتی از این طریق صورت می‌گیرد و کسانی که از این علم استفاده می‌کنند آینده کشور را خواهند ساخت.

ترویج علم نیازمند عمل یکپارچه تولیدکنندگان علم، همچون دانشمندان، پژوهشگران، روشنفکران و همچنین انتشاردهندگان دانش مانند روزنامه‌نگاران، ناشران، موزه‌داران، معلمان، تولیدکنندگان منابع دیداری و شنیداری و اعضای مؤسسات اجتماعی، فرهنگی و علمی است (گزارشی از کارگاه آموزشی ترویج علم و تکنولوژی^{۱۳}، ۲۰۰۴: ۶) تا بتوانند علوم و یافته‌های علمی تولیدشده در مراکز پژوهشی و دانشگاهی را به زبانی قابل فهم در اختیار مردم قرار دهند.

ترویج علم نقشی مرکزی در توسعه اقتصادی اجتماعی^{۱۴}، فرهنگی و محیطی کشورها ایفا می‌کند. در اصطلاح اقتصادی-اجتماعی ترویج علم در کل، سبب شکل‌گیری مشاغل جدید، تقویت استعدادها برای انجام پژوهش‌های علمی، توسعه فناوری و تلاش‌های فکری می‌شود. ضمن آن که در کمک به پرورش خلاقیت‌ها و نوآوری‌ها، پرورش نیروهای آموزش‌دیده، توسعه فرصت‌های اجتماعی و تقویت نظام‌های آموزشی بسیار مؤثر است. از نظر فرهنگی و اجتماعی ترویج علم نگرش انتقادی را در مردم تقویت می‌کند و آنان را به مشارکت‌های اجتماعی و حضور در تصمیم‌گیری‌های جمعی ترغیب می‌نماید و در توسعه پایدار و ثبات دموکراسی مفید است. درنهایت، ترویج علم رضایت شخصی و عزت نفس مردم را بالا می‌برد. پس با نفوذ روزافزون علم و فناوری در تمام جنبه‌های

زندگی اجتماعی، ترویج علم به یک راهبرد بسیار مهم بدل شده‌است (گزارشی از کارگاه آموزشی ترویج علم و تکنولوژی، ۲۰۰۴: ۵).

۳. ضرورت ترویج علم

اگر بگوییم اطلاعات و تصمیم‌گیری دو روی یک سکه‌اند، گزاف نگفته‌ایم؛ زیرا بدون اطلاعات امکان هیچ‌گونه تصمیم‌گیری نیست؛ برعکس، بی‌اطلاعی به عدم تصمیم‌گیری می‌انجامد. هرچه تصمیم‌گیری پیچیده‌تر و حیاتی‌تر باشد برای تحقق آن نیاز به اطلاعات گسترده‌تر و دقیق‌تری است. زمانی که جامعه برای پیشبرد اهداف فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و مانند آن برنامه‌ریزی می‌کند، یعنی تصمیم به انجام حرکتی همه‌جانبه دارد و نمی‌تواند برای هر یک از مراحل کار خود بی‌نیاز از اطلاعات جامع باشد (حری، ۱۳۷۲: ۲۰-۲۱). در جامعه کنونی که به عصر اطلاعات معروف است، اهمیت دسترسی به اطلاعات و علوم جدید بیش‌ازپیش نمایان شده و در واقع مهم‌ترین منبع تصمیم‌گیری، اطلاعات است.

نورمن آگوستین^{۱۵} استاد مهندسی دانشگاه پرینستون در یکی از مقاله‌های خویش با اشاره به آگاهی اندک مردم بر ضرورت ترویج علم تأکید می‌کند. براساس مطالعات سال ۱۹۹۸ آگوستین، هنوز از سوی مردم شاهد ایده‌های کاملاً نامعقولی درباره پدیده‌های کاملاً شناخته‌شده هستیم. او می‌نویسد براساس پژوهش بنیاد ملی علوم^{۱۶} کمتر از ۵۰ درصد از بزرگ‌سالان آمریکا می‌دانند که زمین هر سال یک‌بار به دور خورشید می‌چرخد، ۲۱ درصد می‌توانند دی.ان.ای.^{۱۷} را تعریف کنند و تنها ۹ درصد از مردم می‌دانند مولکول چیست. تحقیق دیگری نشان می‌دهد که یک‌هفتم آمریکایی‌ها (۲۵ میلیون نفر براساس آمار ۱۹۹۸) قادر نیستند آمریکا را روی نقشه‌ای که نوشته ندارد، بیابند. همچنین دن گلدین^{۱۸} مدیر ناسا گزارش می‌دهد که وقتی برای مؤسسه فضایی درخواست حمایت مالی کرده، شنیده‌است [به‌احتمال از برخی سیاست‌مداران]، «ما چه نیازی به تأسیس ماهواره‌های هواشناسی داریم اگر ما از قبل در کانال‌های تلویزیونی برنامه‌های هواشناسی داریم؟» (شل، ۲۰۰۱: ۷۴). نگاهی به اطلاعات ارائه‌شده نشان می‌دهد حتی در کشوری مثل آمریکا که مردم آن سطح سواد بالایی دارند، هنوز درصد قابل‌توجهی از مردم از تحقیقات و یافته‌های علمی که تقریباً به امری بدیهی تبدیل شده‌است، آگاهی کافی ندارند و طبیعتاً این بی‌خبری در سایر کشورها و به‌خصوص کشورهای در حال رشد و جهان سوم حادث‌تر است که تأثیر نامطلوبی در زندگی شخصی و حرفه‌ای مردم می‌گذارد. توسعه پایدار از جمله مفاهیمی است که در دهه‌های اخیر مورد توجه طیف‌های مختلف در سراسر جهان قرار گرفته و در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ به‌وضوح به آن اشاره شده‌است. توسعه پایدار، توسعه‌ای است که به نیازهای زمان حال پاسخ می‌دهد، بی‌آن که توانایی نسل‌های آتی را برای پاسخ‌گویی به نیازهایشان به مخاطره افکند» (تراسبی، ۱۳۸۲: ۷۷).

فصلنامه نقدکتاب

اطلاعات
و ارتباطات

سال چهارم، شماره ۱۳ و ۱۴
بهار و تابستان ۱۳۹۶

۱۸۹

توسعه منابع انسانی مهم‌ترین عامل پیشرفت در رسیدن به توسعه پایدار است و منابع انسانی زمانی توسعه می‌یابد که به سلاح علم و فناوری مجهز باشد و توسعه را به صورت علمی دنبال کنند. با در نظر گرفتن این واقعیت، می‌توان پذیرفت که توسعه علمی منجر به توسعه منابع انسانی و دیگر ارکان توسعه پایدار می‌شود (زلفی‌گل، ۱۳۸۳: ۱۶). در چنین نگاهی اطلاعات و فناوری نقش بنیادی و اساسی دارد تا ضمن ایجاد آگاهی در جامعه برای استفاده حداکثری از ظرفیت‌های موجود، در حفظ سرمایه‌های ملی و زیست‌محیطی کوشا باشیم و سرمایه‌های درخور توجهی برای آیندگان به‌ارمغان بگذاریم. نگارنده سطور حاضر معتقد است که اطلاعات، نیروی بالقوه توسعه است؛ از این جهت، برخورداری از اطلاعات از حقوق اساسی انسان‌ها به‌شمار می‌رود. حق برخورداری از اطلاعات مانند سایر حقوق انسان منوط به شرایط و اوضاع اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است و تمام کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه در تلاش هستند تا زمینه دسترسی یکسان به اطلاعات را برای همه فراهم سازند.

جنبه دیگر حق دسترسی به اطلاعات، نقش اساسی این مقوله در فرایند مردمی کردن آن است. بخشی از پیشرفت انسان در مقیاس ملی عبارت است از تأمین اطلاعات و مدارک درباره پیشرفت‌ها در جامعه. افرادی که آگاهی بیشتری دارند انتخاب‌های بهتری انجام می‌دهند. این مسئله همراه با موارد علمی و سیاسی است (کورن، ۱۳۷۸: ۱۰۶).

دسترسی به اطلاعات و توزیع مناسب اطلاعات در میان آحاد جامعه و آگاه شدن آن‌ها از حقوق اجتماعی و شهروندی، در کاهش مشکلات و نیز رسیدن به رفاه عمومی بسیار مؤثر است و در این میان، رواج‌دهندگان علم و نهادهای مرتبط با آن از جمله کتابخانه‌ها، می‌توانند نقش مؤثری ایفا کنند. از طرفی، شایسته نیست که اطلاعات صرفاً در خدمت نخبان جامعه قرار گیرد، بلکه همه افراد باید فرصت مساوی برای دسترسی به اطلاعات داشته باشند. اطلاعات باید به صورت آسان و قابل فهم در اختیار همه مردم قرار گیرد تا بتوانند از یافته‌های علمی دانشمندان در جهت توسعه فعالیت‌های خود بهره‌مند شوند. کتابخانه‌ها، به‌ویژه کتابخانه‌های عمومی مسئولیت‌های مهمی در پشتیبانی از حق برخورداری از اطلاعات برعهده دارند و می‌توان یکی از وظایف اصلی کتابخانه‌های عمومی در دنیای حاضر را فراهم کردن دسترسی یکسان به اطلاعات برای طیف‌های مختلف مردم دانست؛ اطلاعاتی که وابستگی کمتری به سطح سواد جامعه دارد و هر کس با سوادی که دارد بتواند از دانش مناسب خویش استفاده کند و در زندگی روزمره از آن بهره‌مند شود. از این رو، از کتابخانه‌های عمومی به‌عنوان «دانشگاهی برای همه» نام می‌برند.

افزایش فعالیت‌های که به ساده کردن یافته‌های علمی و قابل فهم کردن آن منجر شود، می‌تواند در استفاده مردم از این یافته‌ها بسیار مؤثر باشد و همان‌طور که مطرح شد، ترویج علم، آسان فهم کردن و توزیع دانش و آگاهی در میان قشرهای مختلف جامعه است تا همه افراد جامعه بتوانند زندگی بهتر و مفیدتری را تجربه کنند.

۴. کتابخانه‌های عمومی در خدمت ترویج علم

کتابخانه‌های عمومی برای عموم افراد جامعه به‌وجود آمده و وظیفه دارد که در رشته‌های مختلف علوم، فنون، فرهنگ، هنر و کلیه معارف بشری، انواع کتاب‌ها، مجله‌ها و نشریات سودمند و جدید را جمع‌آوری کند و در اختیار مردم بگذارد. چون همه حق استفاده از کتابخانه عمومی را دارد، این نوع کتابخانه‌ها باید موادی درخور استفاده همگان تدارک ببینند (عماد خراسانی، ۱۳۷۹: ۹). این کتابخانه‌ها با هزینه عمومی و برای ارائه خدمات رایگان به عموم مردم تأسیس می‌شوند و باید در راستای بالابردن آگاهی اجتماعی، برآوردن نیازهای اطلاعاتی آحاد مردم و همچنین بهبود زندگی آنان و تعالی جامعه گام بردارند.

کتابخانه عمومی ضمن کمک به آرامش روحی و روانی و کمک به گذران بهتر اوقات فراغت مردم، به‌عنوان مرکزی برای دریافت آخرین اطلاعات فنی، علمی و آموزشی از سوی آحاد جامعه عمل می‌کند. درواقع، این کتابخانه‌ها، به‌صورت مراکز مهم آموزش‌های رسمی و غیررسمی، پاسخ‌گوی همه نیازهای اطلاعاتی گروه‌های مختلف سنی از کودکان تا بزرگسالان را برعهده دارند و آموزش‌های بلندمدت مردم بعد از فراغت از تحصیل برعهده این کتابخانه‌هاست. در عصر اطلاعات که بنیان جوامع انسانی با اطلاعات قوام می‌یابد و هرروز اطلاعات جدید و نتایج مطالعات دانشمندان جای اطلاعات قبلی را می‌گیرد، نقش کتابخانه‌های دوجندان می‌شود. در چنین عصری هر فرد، اعم از دانشجو، محقق، کارشناس حرفه‌ای، مدیر کارخانه، کارگر و همه افراد جامعه به اطلاعات نیازمندند و جایگاه شایسته این اطلاعات، کتابخانه‌های عمومی است (کمبل، ۱۳۷۱: ۱۲).

در سال ۱۹۴۹، سازمان یونسکو درباره اهداف کتابخانه‌های عمومی بیانیه‌ای منتشر کرد که یکی از مهم‌ترین مفاد آن این بود که «کتابخانه عمومی باید عامل مهمی در پیشبرد آموزش، فرهنگ و اطلاعات باشد و به حفظ صلح و ایجاد تفاهم بین مردم کشورهای دنیا کمک بزرگی کند» (همان: ۲۳). توجه به این بیانیه یونسکو که «کتابخانه عمومی مرجع معتبری است برای تجلی موارد مهم از جمله آموزش پیگیر و بی‌پایان همگانی، پیشبرد دانش و فرهنگ عمومی، ارائه رایگان حاصل اندیشه‌های خلاقانه انسان‌ها، شکوفایی استعدادها و توانایی‌های جامعه استفاده‌کننده» (عماد خراسانی، ۱۳۷۹: ۱۲۰)، نشان می‌دهد همواره نقش آموزشی و آگاهی‌رسانی کتابخانه‌های عمومی در اولویت بوده‌است و تلاش شده تا دانش تولیدشده از سوی عالمان و دانشمندان جامعه از طریق این کتابخانه‌ها در اختیار مردم قرار گیرد.

نقش کتابخانه‌ها در تعالی زندگی بشر همواره مورد توجه صاحب‌نظران حوزه کتابداری بوده‌است و کتابخانه‌ها، به‌خصوص کتابخانه‌های عمومی را به‌عنوان یک نهاد اجتماعی، آموزشی و در خدمت توزیع علم و دانش در میان مردم قلمداد کرده‌اند. در ادامه برای تبیین بیشتر مسئله به برخی از نظرات صاحب‌نظران حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی

فصلنامه نقدکتاب

اطلاع‌رسانی
وابستگی‌ها

سال چهارم، شماره ۱۳ و ۱۴
بهار و تابستان ۱۳۹۶

۱۹۱

در خصوص نقش ترویجی و آموزشی کتابخانه‌های عمومی اشاره می‌شود.
 ا.ک. موکهرجی^{۱۹} می‌گوید: «کتابخانه، تنها نهاد اجتماعی است که زمینه مشارکت افراد را فراهم می‌سازد، حداکثر مشارکتی که به پربرترین نوع زندگی در دامن سنن مردم‌گرایانه می‌انجامد» (کرایست، ۱۳۶۵: ۳۸).

بارتلموس لندهی^{۲۰} معتقد است «نقش کتابخانه اهمیت بسیاری دارد؛ زیرا کتابخانه تنها نهاد اجتماعی است که خواندن کتاب را ترویج می‌کند» (همان: ۳۸).

ابراهام کپلن، عالم جامعه‌شناس، کتابخانه را وسیله‌ای آموزشی می‌داند و معتقد است «وسیله‌ای که توسط آن گروه‌ها و طبقات خاص جامعه می‌توانند از تجربیاتی که مستقیماً از آن آنان نیست بهره‌برند...» (همان: ۳۹).

جوزف نیتکی^{۲۱} در تشریح مسئولیت‌های اجتماعی کتابخانه به‌عنوان جزء جدایی‌ناپذیر جامعه می‌گوید: «کتابخانه‌ها، از هر نوع عمومی، دانشگاهی، تخصصی، ملی و... در متن اجتماع، در خدمت هدف‌های اجتماعی سرگرمی، آموزش و آگاهی‌رسانی مردم عمل می‌کنند. جمعاً در روشنگری شهروندان سهم به‌سزایی دارند، در خدمت افراد و گروه‌ها، علائق فرهنگی، آموزشی یا حرفه‌ای هستند و بدین‌سان به زندگی غنا می‌بخشند» (همان: ۸۱).

جیمز تامپسون در کتاب تاریخ اصول کتابداری می‌گوید: «دو نوع آموزش وجود دارد: یکی در مدارس داده می‌شود، دیگری آن که افراد خود کسب می‌کنند و کتابخانه مصداق این نظر است. آموزشی که فرد خود کسب می‌کند، بسیار مهم‌تر از آموزشی است که معلم می‌دهد (تامپسون، ۱۳۶۶: ۸۷)

میائو (۱۳۷۹: ۱۷) از کتابخانه عمومی به‌عنوان خادمی نام می‌برد که دانش اجتماعی را همگرا و یکپارچه می‌سازد، به آن ارزش می‌دهد، دانش جدید تولید می‌کند و بنابه درخواست آن را اشاعه می‌دهد.

بررسی مجموعه نظرات فوق نشان می‌دهد، کتابخانه نهادی در خدمت جامعه است و یکی از مهم‌ترین هدف شکل‌گیری آن ایجاد آگاهی در مردم و تعالی جامعه تلقی می‌شود. در دنیای امروز که اطلاعات به‌عنوان سنگ زیربنای تمام فعالیت‌های اجتماعی و به‌عنوان عنصری ضروری در توسعه همه کشورهای است، کتابخانه‌ها می‌توانند در رسیدن اطلاعات و دانش جدید به همه افراد و نیازمندان به اطلاعات نقش بسیار مهمی ایفا کنند. کتابخانه‌های ملی، تخصصی و دانشگاهی برای استفاده گروه‌های خاصی پی‌ریزی شده‌اند، ولی کتابخانه عمومی با توجه به دسترسی آحاد مردم و این‌که برای استفاده همه، اعم از متخصصان، کارگران، دانش‌آموزان، بازاریان و... پایه‌ریزی شده‌است، می‌تواند نقش اساسی در ترویج علم ایفا کند و جبهه اصلی ترویج علم محسوب شود.

کتابداران این کتابخانه‌ها نیز در ترویج علم و انتقال اطلاعات نقش اساسی دارند و بدون آشنایی با منابع علمی که یکی از اصول اولیه ترویج علم است، نمی‌توانند نقش

مهم خویش را به‌خوبی ایفا کنند. در ادامه به نقش کتابداران کتابخانه‌های عمومی اشاره کوتاهی می‌شود.

۵. کتابداران کتابخانه‌های عمومی به‌عنوان مُرّوجان علم

هر زمانی درخصوص ترویج یا عمومی کردن علم صحبت می‌شود، اولین سؤالی که در ذهن نقش می‌بندد این است که چه کسی مسئول ترویج علم است؟ درحقیقت ترویج علم خود دانشی نیاز دارد و ازعهده هرکسی ساخته نیست. محققان و دانشگاهیان را به‌عنوان متولیان تولید دانش و همچنین روزنامه‌نگاران و تهیه‌کنندگان برنامه‌های رادیو و تلویزیون را به‌عنوان مُرّوجان علم برمی‌شمارد (میرزایی و حیدرزاده، ۱۳۷۰؛ کیویک، ۲۰۰۵ نقل از حیدری و حسن‌زاده، ۱۳۹۱) که باید به این افراد، کتابداران را به‌عنوان حلقه واسط بین اطلاعات و دانش و مصرف‌کننده افزود. کتابداران یکی مهم‌ترین گروه‌هایی هستند که ضمن ارتباط مستمر با دانش مکتوب و مضبوط، با مردم و نیازهای آن‌ها آشنایی دارند و همچنین می‌توانند اطلاعات را ارزیابی کنند و در رسیدن مردم به اطلاعات مناسب با نیازها و توانایی‌شان اثرگذار باشند.

با توجه به تعریفی که از ترویج علم ارائه شد، رواج‌دهندگان علم باید بتوانند سخن متخصصان علمی را درک کنند و آن را برای استفاده‌کننده نهایی تسهیل و تفهیم نمایند؛ بنابراین یکی از ویژگی‌های مُرّوجان علم، ارتباط نزدیک با مردم عادی، یعنی استفاده‌کننده نهایی است. رواج‌دهندگان علم باید استفاده‌کننده نهایی و نیازهای او را بشناسند و زبان گفت‌وگو با او را بدانند. همچنین او را به نیاز درک علم متقاعد کنند و انگیزه کافی در او ایجاد نمایند که استفاده‌کننده نهایی خودش به‌دنبال یافته‌های جدید علمی برود (الوانکار و رفعت‌زاده، ۱۳۸۷: ۱۹). کتابداران کتابخانه‌های عمومی که از یک‌طرف با محتوای منابع علمی و از طرف دیگر با طیف وسیعی از خوانندگان [به‌خصوص مردم عادی جامعه] سروکار دارند، می‌توانند نقش بسیار مهمی در ترویج علم داشته باشند؛ به‌راستی تمام ویژگی‌هایی که پیش‌تر درخصوص مُرّوجان علم گفته شد، در کتابداران وجود دارد.

در جامعه امروز که اطلاعات عنصر اساسی تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی برای تمام احاد مردم نه مختص گروه نخبگان- است، کتابداران کتابخانه‌های عمومی باید با توجه به ارتباطشان با طیف وسیعی از مردم، در کنار نقش اصلی خویش، یعنی پاسخ‌گویی به نیازهای اطلاعاتی مراجعان و ارائه منابع اطلاعاتی مناسب براساس خواسته‌های آن‌ها، نقش دیگری را نیز برعهده گیرند و به آن اهتمام ویژه ورزند و آن نیازسنجی اطلاعاتی احاد مردم و تهیه منابع اطلاعاتی مناسب با نیازهای آن‌هاست که هم برای مردم قابل فهم باشد و هم بتواند در زندگی روزانه و حرفه‌ای

فصلنامه نقدکتاب

اطلاعات
ارتباطات

سال چهارم، شماره ۱۳ و ۱۴
بهار و تابستان ۱۳۹۶

۱۹۳

آن‌ها نقش تعیین‌کننده و ارتقادهنده‌ای داشته باشد. برای نمونه، کتابداری که در یک کتابخانه روستایی مشغول به کار است، با مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی و حضور در اماکن اجتماعی نیازهای حرفه‌ای آن‌ها را درک و متناسب با نیازهای آنان منابع علمی را که قابل‌درک برای جامعه موردنظر است، شناسایی و نسبت به تهیه و در دسترس قرار دادن آن اقدام کند. ارائه اطلاعات درباره کتاب‌های مناسب به جامعه‌ای که به اطلاعات نیاز دارد و ترغیب به استفاده از آن، یکی از مهم‌ترین کارکردهای کتابخانه‌های عمومی در عصر حاضر است.

چنین نگاهی به کارکردهای کتابخانه‌های عمومی ضمن کمک به حفظ جایگاه کتابخانه‌های عمومی در عصر تسلط و چیرگی فناوری اطلاعات و ارتباطات که دسترسی به اطلاعات بدون مراجعه به کتابخانه برای بسیاری از مردم امکان‌پذیر است، کمک می‌کند کتابخانه‌ها نقش تعیین‌کننده‌ای در ارتقای آگاهی‌های اجتماعی ایفا کنند. کتابداران کتابخانه‌های عمومی با مهارت‌هایی که در نیازسنجی اطلاعاتی، جستجو و بازیابی اطلاعات و نیز دسترس‌پذیر کردن آن دارند، می‌توانند علوم جدیدی را که حاصل یافته‌های دانشمندان است و می‌تواند در زندگی اجتماعی و حرفه‌ای مردم نقش مهمی ایفا کنند، شناسایی و در اختیار آن‌ها قرار دهند. در عین حال، همواره باید تلاش شود تا منابعی انتخاب و تهیه شوند که افراد غیرمتخصص توانایی استفاده از آن را داشته باشند و ضمن داشتن جذابیت‌های مختلف، با نیازهای جامعه همخوان باشند.

۶. راه‌کارهای ترویج علم از سوی کتابخانه‌های عمومی

خدمات عمومی در کتابخانه‌های عمومی علاوه بر شناساندن کتابخانه‌ها به جامعه، به‌منظور آگاهی‌رسانی، آموزش و فراگیری، ایجاد زمینه مناسب برای شکوفایی استعدادها، تشویق مردم به مطالعه... ارائه می‌شود. مراجعان به کتابخانه‌های عمومی و استفاده‌کنندگان از خدمات آن به دلیل این‌که از قشرهای مختلف جامعه هستند، انتظار دارند با مجموعه‌ای فراگیر و امکاناتی متنوع، درخور و مناسب با نیازهای زمان و مکان مواجه شوند. در کشورهای پیشرفته دنیا، نقش کتابخانه‌های عمومی را در زندگی جاری مردم آن دیار اعم از بومی، مهاجر و مسافر، بدون هرگونه تفکیک سنی، جنسی و سایر ویژگی‌های فردی، بسیار مهم و به‌سزا می‌دانند. کتابخانه‌های عمومی با قصد و نیت خدمت به مردم در جوامع پیشرفته، به ارائه خدمات عمومی در شکل‌های گوناگون و به شیوه‌های جذاب و مفید اقدام می‌کنند (عمادخراسانی، ۱۳۷۹: ۲۹).

کمک به ترویج علم می‌تواند در قالب خدمات عمومی کتابخانه‌های عمومی تعریف شود. در ادامه به برخی از فعالیت‌هایی که کتابخانه‌های عمومی با انجام آن می‌توانند به ترویج علم در میان مردم کمک کنند، اشاره می‌شود:

فصلنامه نقدکتاب

اطلاعات رسانی
ارتباطات

سال چهارم، شماره ۱۳ و ۱۴
بهار و تابستان ۱۳۹۶

۱۹۴

- مشارکت در زندگی اجتماعی و شرکت در فعالیتهای محلی برای درک بهتر نیازهای اجتماعی و سپس تأمین اطلاعات علمی متناسب با نیازهای عموم مردم؛
- ایجاد ارتباط مستمر با مدارس و شناساندن کتابهایی که بتوانند دستاوردها و پیشرفت‌های علمی را در اختیار دانش‌آموزان و معلمان قرار دهند؛
- ایجاد خدمات سیار توزیع اطلاعات. اطلاعات و منابع اطلاعاتی در میان قشرهایی از جامعه - که به کتابخانه مراجعه نمی‌کنند براساس نیازهای فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی مردم به‌صورت گسترده توزیع شود. این خدمات در وضعیت فعلی به‌خصوص در میان کشاورزان و روستاییان می‌تواند مفید باشد؛
- تولید برنامه‌های آموزشی مرتبط با ترویج علم برای کتابداران و ایجاد شناخت در آن‌ها؛

- آشناکردن مردم با نویسندگان و دیدگاه‌های آنان با دعوت از نویسندگان برای حضور در کتابخانه و نیز ارائه اطلاعات همه‌فهم از سوی نویسندگان به مردم. حضور نویسندگان در کتابخانه‌های عمومی رغبت عمومی به‌استفاده از اطلاعات و حضور در کتابخانه‌ها را افزایش می‌دهد؛
- تشکیل کاروان‌های سواد اطلاعاتی در میان جامعه و آشناکردن آن‌ها با روش‌های درک، جستجوی، بازیابی و استفاده از منابع اطلاعاتی مختلف؛
- برگزاری نشست‌ها و جلسات ویژه معرفی کتاب‌های جدید و منابع علمی که متناسب با نیازهای اجتماعی مردم است و همچنین برای آن‌ها قابل‌استفاده و بهره‌برداری است؛
- برگزاری کارگاه‌های آموزشی عمومی و تخصصی برای عموم مردم و ارائه اطلاعات علمی و فنی روز متناسب با نیازهای زندگی روزانه و حرفه‌ای عمومی مردم؛
- برپایی همایش‌ها و نشست‌ها به‌عنوان فعالیت جنبی کتابخانه‌ها و بخشی از خدمات عمومی آن‌ها و آشناکردن مردم با دانش جدید و نوآوری‌های انجام‌شده؛
- برپایی جلسات سخنرانی برای ارائه علوم جدید. این برنامه‌های می‌تواند به‌صورت ادواری و یا در صورت نیاز جامعه طراحی و اجرا شود؛
- برپایی نمایشگاه‌هایی از دستاوردهای علمی. ارائه دستاوردهای علمی و فناوری در قالب نمایشگاه‌ها و دعوت عمومی به بازدید و استفاده از دستاوردها و توضیح ساده دستاوردهای برای عموم مردم می‌تواند بسیار مؤثر باشد؛
- قصه‌گویی و کتاب‌خوانی و ایجاد تفکر خلاق از دوران کودکی در میان خردسالان، به‌عنوان آینده‌سازان جامعه؛
- برگزاری نمایشگاه کتاب. معرفی کتاب و سایر منابع اطلاعاتی براساس نیازهای مردم و گروه‌های مختلف اجتماعی، به‌ویژه معرفی کتابهایی که مفاهیم علمی را به‌زبان ساده و آسان در اختیار مردم قرار می‌دهند؛
- فعالیتهایی برای آموزش نوسودان و کم‌سودان و ارائه اطلاعات مناسب به‌زبانی

فصلنامه نقدکتاب

اطلاعات
ارتباطات

سال چهارم، شماره ۱۳ و ۱۴
بهار و تابستان ۱۳۹۶

۱۹۵

بسیار ساده برای آن‌ها؛

- حمایت از نشریات علمی که اقدام به انتشار مقاله‌های علمی جامعه‌پسند و قابل فهم برای عموم مردم می‌کنند؛

- انتشار اطلاعات علمی در قالب خبرنامه‌های آگاهی‌رسانی و متناسب با نیازهای جامعه؛
- فراهم کردن مشوق‌های حمایتی برای پژوهشگرانی که در فعالیت‌های ترویج علم مشارکت دارند؛

- به‌اشتراک‌گذاری دانش و منابع اطلاعاتی و دسترس‌پذیرکردن اطلاعات در کتابخانه‌های مختلف کشور، به‌ویژه کتابخانه‌های شهرهای کوچک؛

- دسترس‌پذیرکردن مجله‌های علمی عمومی باکیفیت برای مردم. مجله‌های عمومی یکی از مهم‌ترین رسانه‌های دسترسی مردم به علم هستند و انتخاب هوشمندانه آن‌ها از سوی کتابداران می‌تواند بسیار کمک‌کننده باشد؛

- ایجاد هفته ترویج علم و توسعه برنامه‌های خاص با همکاری وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اطلاعات.

در تمام فعالیت‌های مذکور اعم از این‌که از حضور متخصصان و کارشناسان در قالب برنامه‌های آگاهی‌رسانی استفاده شود یا منابع اطلاعاتی مناسب ارائه شود، درک‌پذیر بودن اطلاعات برای عموم مردم -با هر دانش و سواد- و نیز جذابیت فعالیت‌ها اهمیت فراوانی دارند و بدون توجه به این دو مقوله، فعالیت‌ها کارایی لازم را نخواهند داشت.

۷. نتیجه‌گیری

تولید علم در جامعه، زمانی به پویایی و رشد جامعه منتج خواهد شد که بتواند در سطح جامعه و در مشاغل مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی همه آحاد مردم اثرگذار شود. صرف تولید علم و افزایش انتشارات علمی حتی در مجله‌های ISI و نشریات معتبر خارجی، اگر به بهبود زندگی مردم و پیشرفت‌های اجتماعی و فرهنگی و به‌طور کلی پیشرفت‌های ملی منتهی نشود، عملاً ارزشمند نخواهد بود. فعالیت‌های ترویج علم با آسان فهم کردن علوم -تولیدشده از سوی متخصصان و دانشمندان و توزیع دانش و آگاهی در میان قشرهای مختلف جامعه، در تلاش است تا تولیدات علمی، در بطن جامعه و از سوی افراد عادی و نه فقط صاحب‌نظران و متخصصان به کار گرفته شود تا آینده‌ای متعالی و امیدبخش، همراه با زندگی بهتر و توأم با آگاهی و دانایی را برای آن‌ها به‌ارمغان آورد. کتابخانه‌های عمومی به‌عنوان نهاد اجتماعی که با طیف‌های مختلف جامعه در ارتباط است و به‌عنوان مرکزی در خدمت آموزش‌های مادام‌العمر و ارتقای آگاهی‌های اجتماعی قلمداد می‌شود، می‌تواند نقش بسیار مهمی در ترویج علم ایفا کند و کتابداران با پذیرش نقش‌های جدیدتر، در واقع به صف مروجان علم بیونندند.

فصلنامه نقدکتاب

اطلاع‌رسانی
و ارتباطات

سال چهارم، شماره ۱۳ و ۱۴
بهار و تابستان ۱۳۹۶

۱۹۶

1. Kalinga Prize
2. National Awards for science popularization
3. National Awards for S&T Coverage in the Mass Media
4. National Awards for science popularization among children
5. The biennial Indira Gandhi prize for popularization of science
6. Popularization of Science is gaining Popularity
7. popularization of science
8. Periodic Science
9. Science and Society
10. Schall
11. Scientific Literacy
12. Cornelis
13. Report from the Workshop on the Popularization of Science and Technology
14. socioeconomic
15. Norman Augustine
16. National Foundation of Science
17. DNA
18. Dan Goldin
19. A. K. Mukherjee
20. Bartholomeus Landheer
21. Joseph Nitechhi

منابع

الوانکار، الهام‌السادات و مریم رفعت‌زاده. (۱۳۸۷)، «بررسی تعامل سمن‌ها با کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی در رابطه با ترویج علم در ایران»، ترویج علم: چشم‌انداز، فرصت‌ها، چالش‌ها، مجموعه مقالات دومین همایش سراسری اتحادیه انجمن‌های علمی دانشجویی کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران (ادکا) ۱۴ و ۱۴ اسفندماه ۱۳۸۷، تهران، کتابدار، ص ۱۷-۳۲.

تامپسون، جیمز. (۱۳۶۶)، تاریخ اصول کتابداری، ترجمه محمود حقیق، تهران، مرکز نشر دانشگاهی.

تراسبی، دیوید. (۱۳۸۲)، اقتصاد و فرهنگ، ترجمه کاظم فرهادی، تهران، نشر نی.

«ترویج علم و چالش‌های موجود [نشست]» (شهریور ۱۳۸۸)، کتاب ماه کلیات: اطلاعات،

فصلنامه نقدکتاب

اطلاع‌رسانی
و ارتباطات

سال چهارم، شماره ۱۳ و ۱۴
بهار و تابستان ۱۳۹۶

۱۹۷

ارتباطات و دانش‌شناسی، س ۱۲، ش ۹ (پیاپی ۱۴۱).

حرّی، عباس. (۱۳۷۲)، مروری بر اطلاعات و اطلاع‌رسانی، تهران، دبیرخانه هیئت‌امناى کتابخانه‌های عمومی کشور.

حیدری، آزاده و محمد حسن‌زاده. (۱۳۹۱)، «مشارکت متولیان در حوزه ترویج علم و رضایت‌مندی از عملکرد آن‌ها: دیدگاه صاحب‌نظران حقیقی و حقوقی»، مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، س ۲۳، ش ۴ (پیاپی ۹۲)، ص ۱۷۰-۱۹۴.

زلفی‌گل، محمدعلی. (۱۳۸۳)، «از ترویج علم تا تولید ثروت از دانش»، رهیافت، ۳۳، ص ۱۶-۲۴. شریف، عاطفه. (۱۳۸۷)، «چارچوب تحقق ترویج علم در نظام آموزش عالی ایران»، ترویج علم: چشم‌انداز، فرصت‌ها، چالش‌ها: مجموعه مقالات دومین همایش سراسری اتحادیه انجمن‌های علمی دانشجویی کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران (ادکا) ۱۴ و ۱۴ اسفندماه ۱۳۸۷، تهران، کتابدار، ص ۶-۷۷.

طیبقی، راضیه. (۱۳۸۷)، «ترویج علم گامی به‌سوی احراز جایگاه نخست علمی در منطقه»، ترویج علم: چشم‌انداز، فرصت‌ها، چالش‌ها: مجموعه مقالات دومین همایش سراسری اتحادیه انجمن‌های علمی دانشجویی کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران (ادکا) ۱۴ و ۱۴ اسفندماه ۱۳۸۷، به‌کوشش سعید رضایی شریف‌آبادی و زهرا شاملو، تهران، کتابدار، ص ۴۷-۵۷. کرایست، جان. ام. (۱۳۶۵)، مبانی فلسفه کتابداری آموزشی، ترجمه اسدالله آزاد، مشهد، مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی.

کیمبل، اچ. سی. (۱۳۷۱)، توسعه نظام‌ها و خدمات کتابخانه‌های عمومی، ترجمه علی شکویی، تهران، دبیرخانه هیئت‌امناى کتابخانه‌های عمومی کشور. کورن، ماریان. (۱۳۷۸)، «حق دسترسی به اطلاعات به‌عنوان پیش‌شرطی برای پیشرفت بشر»، ترجمه آتش جعفرنژاد، گزیده مقالات ایفلا ۹۷ (دانمارک: ۳۱ اوت - ۵ سپتامبر ۱۹۹۷)، زیر نظر عباس حرّی، ویراستار: تاج‌الملوک ارجمند، تهران، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ص ۹۰-۱۱۶.

موسوی‌موحدی، علی‌اکبر، ترویج علم، [پیوسته] در دسترس: <http://bank1.irandoc.ac.ir/scripts/wxis.cgi?a=02:38:04> [Accessed 1 April 2010]

میانو، کیهانو. (۱۳۷۹)، «بودن یا نبودن: کتابخانه‌های عمومی و انقلاب جهانی دانش»، ترجمه اسدالله آزاد، گزیده مقالات ایفلا ۹۸ (آمستردام: ۱۶-۲۱ اوت ۱۹۹۸)، زیر نظر عباس حرّی، ویراستار: تاج‌الملوک ارجمند، تهران، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ص ۱۱-۲۵. میرزایی، علی و توفیق حیرزاده. (۱۳۷۰)، «مطبوعات ایران: مجله‌های علمی عمومی وسیله‌ای برای ترویج علم»، رسانه، س ۴، ش ۷، ص ۳۶-۳۹.

وصالی، منصور و زهرا اجاق. (۱۳۸۸)، «ترویج علم: مباحث مفهومی روش‌ها و اهمیت آن»، رهیافت، س ۴۴، ش ۶، ص ۶۲-۶۷.

یلماز، بولنت. (۱۳۷۹)، «حق برخورداری از اطلاعات: آیا این امکان برای کشورهای در حال توسعه

فصلنامه نقدکتاب

اطلاع‌رسانی
و ارتباطات

سال چهارم، شماره ۱۳ و ۱۴
بهار و تابستان ۱۳۹۶

۱۹۸

فراهم است؟»، ترجمه عبدالله نجفی، گزیده مقالات ایفلا ۹۸ (آمستردام: ۱۶-۲۱ اوت ۱۹۹۸)، زیر نظر عباس حرّی، ویراستار: تاج‌الملوک ارجمند، تهران، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ص ۲۴۸-۲۵۵.

Cornelis, Gustaaf C. "Is Popularization of Science Possible?", [Online] Available: <http://www.bu.edu/wcp/Papers/Scie/ScieCorn.htm> [Accessed 7 march 2010].

Report from the Workshop on the Popularization of Science and Technology (2004) Office of Science and Technology Organization of American State, Rio de Janeiro, Brazil (February 2 to 5, 2004).

"Popularization of Science is gaining Popularity" (25 Sep. 1993) Current Science, Vol. 65, No 6.

Schall, Virginia. (2000), "Science Education and Popularization of Science in the Biomedical Area: its Role for the Future of Science and of Society", Mem Inst Oswaldo Cruz, Rio de Janeiro, Vol. 95, Suppl. I: 71-77.

فصلنامه نقدکتاب

اطلاعات
ارتباطات

سال چهارم، شماره ۱۳ و ۱۴
بهار و تابستان ۱۳۹۶

۱۹۹